

Idioms e rumantsch grischun – far il pass tenor la chomma

Davart Ruanda, canortas per uffants pitschens e rumantsch grischun

CUN DURI BEZZOLA HA DISCURRI
CLAUDIA CADRUVI / ANR

■ **Selvicultur, manader da projects a Ruanda e Bolivia, directur commercial da gimnasi – ina vita plain sfidas ha Duri Bezzola fatg atras. La suprastanza da l'Unìun dals Grischs propona el sco president futur da la Lia Rumantscha.**

Pertge avais Vos gust da daventar president da la Lia Rumantscha?

Duri Bezzola: Jau sun interessà vi da questa funcziun a favur dals Rumantschs e pens ch'jau possa contribuir al svilup positiv da la Lia Rumantscha.

Tge plans avais Vos?

Il plan principal sco president en questa situaziun duess esser da segirar in rom favuraivel per ina buna lavur da la Lia Rumantscha. Davart ils cuntegns ed il svilup per l'avegnir na vi jau anc betg discurre. Sco president stoss jau garantir ch'ils collavuradors pon ademplir uschè bain sco pussaivel lur duairs.

Essas Vos ina persuna ordivart curaschusa che Vos essas pront da surpigliar il timun en in tal temp da dispieta?

Mes interess en questa situaziun speziala sa basan sin mia experientscha da vita. Jau hai passentà en l'ester muments ch'jau hai stuì far punts tranter differentas persunas ed instituziuns, stuì restar quiet en situaziuns da tensiuns e perquai sai jau perquai ch'jau poss surmuntar tals muments. Jau pens a moda positiva e less gugent surpigliar questa sfida.

Mes interess per il presidi sa basa sin mia experientscha da vita

Vos avais studegià selvicultur a la Scola politecnica a Turitg e suenter lavurà sco assistent. Tge champs avais Vos perscrutà?

Quai è stada in'incumbensa en connex cun vias per pudair sfruttar meglier ils guauds. Lura hai jau lavurà sis onns sco selvicultur a Tavau, Wiesen, Schmiten ed Alvagni. Suenter essan nus ids a l'ester.

L'emprim essas Vos stà sco manader da project a Ruanda. Tge era Vossa incumbensa?

Il 1992 fin il 1994 sun jau stà a Ruanda cun mia dunna ed ils traics uffants. Jau aveva da sustegnair ina gruppa da collavuradors ruandais che tschertgavan tecnicis adattadas forestalas per il pajais. I sa tractava da reforestaziuns, da la tgira da restanzas da guauds u da plantaziuns cunter l'erosiun.

È quai stà avant u suenter il genocid a Ruanda?

Quai è stà avant. Cura ch'ils scumpigls èn daventads extremists, han tut ils esters stuì partir. Nus avain bandunà il pajais.

Avais Vos senti las tensiuns durant Vossa lavur?

Cun ir d'in lieu a tschel avevi sper via barrieras cun glied armada che controllava tgi che passava. Quels che na plaschevan betg, vegnivan strats ora e

maltractads. Jau stueva era passar tals controllas ed hai gi la fortuna ch'i n'è mai capità insatge. Las aggressiuns na sa drizzavan betg envers esters. Igl era aggressiuns internas.

Problems tranter etnias?

Plitgusch tranter gruppaiziuns politicas e socialas che etnicas. Quai vegn interpretà fauss en Europa.

Tge avais Vos fatg en Bolivia?

En Bolivia hai jau manà in'organisaziun che sustegnava il svilup rural en collavuraziun directa cun ils cumüns e cun famiglias. Nus accumpagnavan famiglias che levan cumenzar a plantar bostga e restabilir guauds sin lur terren en ina zona fitg paupra. La populaziun ha ina pitschna basa da surviver en tals territoris. La produenziun da laina munta ina schanza per avair in pau dapli daners e per scolar ils uffants.

Cun 42 onns avais Vos fatg in studi supplementar per management a Son Gagl. Pertge?

Gia a Tavau, ma cunzunt en l'ester, avev'jau gi incumbensas da management: strategias, finanzas, dumondas da persunal, organisaziun, logistica. Questas tematicas hai jau vuli rinforzar e complettar sin stgalim teoretic quai ch'jau aveva gia emprendi en la pratica.

Vos avais era manà ina pendiculara?

Gea, las pendicularas da Corvatsch per dus envierns. Quai era ina lezia tipica che correspundeva a la scolaziun da management.

Jau hai stuì restar quiet en situaziuns da tensiuns

Vos discurreis sis linguas: las quatter linguas naziunalas, englais e spagnol. Tge lingua discurreis vos il pli gugent?

Rumantsch.

E tge idiom discurreis vos il pli gugent?

Vallader. Ma la gronda part da mes temp en l'Engiadina hai jau passentà en l'Engiadin'Ota. Perquai discurre jau era puter.

Co discurreis Vos en famiglia?

Cun mes fragliuns adina vallader. Cun mia dunna tudestg, damai ch'ella è creschida si en territori tudestg. E cun mes uffants discurre jau per part tudestg, per part rumantsch. I dependa da la situaziun e cun tgi ch'ins è ensemen.

Co As plascha il rumantsch grischun?

Sch'jau hai da leger in text u sch'jau aud ina novitad – e quella ha vairamain il cling rumantsch – è quai per mai tut en urden e natiral.

La glied en ils cumins èn il corp da la Rumantschia

Tge pensais Vos dals idioms e dal rumantsch grischun en scola?

Per mai èsi cler ch'i n'è oz betg il mument d'introducir il rumantsch grischun per l'alfabetisaziun en scola, sche la populaziun d'in cumün na vul betg far quai. Il rumantsch grischun è però in med indispensabel per tschertas funcziuns da l'administraziun chantunala e federala. Là ha il rumantsch grischun ses lieu. En las scolas publicas na sa tracti uss betg da smatgar atras quai. Jau sustegn il model da coesistenza da la Lia Rumantscha che preveda la convenza da las duas furmas da scola.

Tge duai capitar en Surmeir, nua ch'ins ha rumantsch grischun en scola?

Jau di be ch'ins na duai betg sfurzar. Sch'ina vischnanca ha rumantsch grischun en scola u vul far quest pass, lura duain ins far quai. La discussiun dals ultims dus onns ha però mussà: En grondas parts dal territori rumantsch nun exista la basa per l'alfabetisaziun en rumantsch grischun. Co ch'igl è en ventg u trenta onns? Tgi sa? Jau poss n'imaginar, sch'ina u duas generaziuns han gia emprendi il rumantsch grischun en furma passiva, lura èsi forse in pass pli pitschen d'introducir il rumantsch grischun. Quai è ina ipotesa. Ins na dastga betg far il pass pli grond che la chomma. E la chomma n'era fin uss betg anc gronda avunda.

Vos avais menziunà il model da coesistenza. Per il mument exista quel sulet sin in palpiri en la Lia Rumantscha. Nagin n'è obligà da realisar il model.

Igl è impurtant che la Lia Rumantscha

chatta schliaziuns cuminaivlas co ch'igl è dad ir vinavant cun las scolas. Quai ha da capitar en stretga collavuraziun cun ils exponents da Pro idioms. Igl è impurtant da star en in dialog fritgaivel e da far pass per pass. I fess in'illusiu da vulair dir oz, tge che capita en traics u tschintg onns. Ins sto far pass per pass en furma ponderada en la direenziun ch'è vegnida restabilida a furma rudimentara cun il model da coesistenza.

Vos enconuschais ils problems da las scolas entras Vossa lavur en la direenziun dal Lyceum Alpinum da Zuoz ed entras la cumissiun da furmaziun dal cussegl grond.

Jau enconusch er ils problems da las scolas rumantschas. Mes traics uffants han frequentà las scolas bilinguas a Samedan. En la cumissiun da furmaziun hai jau vesi il ultims sis onns co che las leschas da scola èn vegnidas adattadas sin ils differentis stgalims.

La nova lescha da scola chantunala na definescha betg en detagl, tge che ha da capitar en las scolas rumantschas. Dovri là ina precisium – gist per concretisar il model da coesistenza da la Lia?

Persunalmain na crai jau betg ch'i dovria precisiums sin quel stgalim. La lescha è vegnida fatga cun il spiert da vulair respectar l'autonomia dals cumins. Quai è ina valur fitg impurtanta. Quels che discurren e vivan il rumantsch en ils cumüns ed en il mintgadi, duain decider co ch'il rumantsch sa sviluppescha. Els èn il corp principal da la Rumantschia. Las propostas da la politica e da las instituziuns restan propostas. Be quai che la basa da la populaziun pensa ed integrescha ha schanzas da vegnir realisà.

Tge plans avais Vos uschiglio sco president?

Mes giavisch principal è ch'ills collavuradors da la Lia Rumantscha possian lavurar ils proxims onns senza vegnir disturbads da scumpigls e dispitas internas, per che lur lavur saja fritgaivla, saja buna e saja gronda.

È quai tut?

Jau hai bain anc auters giavischs, ma i n'è betg mia lezia sco candidat da formular accents particulars. Ils accents strategics ston resortir dal dialog cun ils collavuradors, cun la suprastanza e cun autras organisaziuns rumantschas.

Per in tal post candideschans ins adina cun tschertas ideas u plans?

Il plan è quel che la Lia Rumantscha ha fixà en sia documentaziun. Quai poss jau sustegnair cumplainamain. Persunalmain hai jau l'idea ch'i dettia en las canortas per ils uffants pitschens in tschert vacuum. En l'Engiadina vegnan per exempel stabilidas canortas per ils pitschnins. Pli tard en las scolas speran ins ch'els emprendian bain rumantsch, ma en las canortas vegn per part discurre tudestg. Là sto la Lia Rumantscha ponderar. Be far grondas teorias per ils studegiads senza s'occupar dals uffants a la basa na fa betg grond senn.

In'otra idea?

Il Grischun, quels che nun èn da lingua rumantscha, duain avair in purtret positiv da Lia Rumantscha. Cun las discussiuns dals ultims onns ha il Grischun tudestg survegnì in maletg difficil. Quai sarà ina lezia dal president da contribuir ad in purtret positiv tar tut ils Grischuns ed er sin nivel nazional. Be uschia obtegnain nus era sustegn dad autras varts.

Be quai che la basa integrescha ha schanzas da vegnir realisà

Vos essas creschì si en la Bassa ed en l'Engiadina.

Jau hai passentà il temp da scola primara a Turitg. Lura essan nus turnads en l'Engiadina. Nus avain vivi a Schlarigna ed jau hai fatg la scola media a Samedan.

Lura n'avais Vos mai gi scola rumantscha. Savais Vos insumma scriver rumantsch?

Jau hai emprendi da scriver rumantsch en famiglia, pass per pass, ed ozendi scriv jau tant enavant bainet. Vallader e puter.

Vos enconuschais la situaziun da la maioritad rumantscha – dals Rumantschs che na vivan betg en il territori da tschep rumantsch.

Quai è uschia. Entras l'experientscha sco Rumantsch a Turitg poss jau m'imaginar bain co ch'igl è da viver a Cuira u en la Bassa.